

WOESTEN

Leesexemplaar

Kris Van
Steenberge

WOESTEN

roman

P E L C K M A N S

Eerste druk: september 2013
Vijfentwintigste druk: oktober 2024

© 2024, Kris Van Steenberge en Pelckmans Uitgevers nv
pelckmans.be
Brasschaatsteenweg 308, 2920 Kalmthout, België

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgever, behalve in geval van wettelijke uitzondering. Informatie over kopieerrechten en de wetgeving met betrekking tot de reproductie vindt u op www.reprobel.be.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored or made public by any means whatsoever, whether electronic or mechanical, without prior permission in writing from the publisher.

Omslagontwerp: Dooreman
Foto auteur: Johan Jacobs
Vormgeving binnenwerk: theSWitch

D/2024/0055/524
ISBN 978 94 6001 655 4
NUR: 301
THEMA FBA

Ook verkrijgbaar als:
E-book: ISBN 978 94 6001 202 0

pelckmans.be

 facebook.com/pelckmans.be
 x.com/Pelckmans_be
 instagram.com/pelckmans.be

*Voor Arne en Femke,
omdat zij de overkant bereikten,
waar ik zo trots op ben.*

Inhoud

Vleugels	9
Splinters	99
Geboden	199
Bevelen	279
Tweezaam	341
Nawoord	385

Vleugels

Leesexemplaar

I

Was het de wind die haar naar hem toe liet lopen? Of gaf het lot haar een zetje? Hij stond onder een eenzame boom naast het bietenveld, in een lange jas gehuld, een grijze hoed op het hoofd, de rug naar haar toegekeerd. Ze twijfelde even tussen de preek van haar moeder, *spreek zomaar geen vreemde mensen aan*, en haar eigen nieuwsgierigheid, *hij komt misschien wel uit de stad*. Toen ze tot vlak bij hem genaderd was en hij zich omdraaide, zag ze pas wie het was. Mijnheer Funke. Geen vreemdeling dus. Hoewel.

‘Een mens vliegt hier bijna omver,’ zei Elisabeth. Het klonk een beetje te volwassen.

‘Hij komt uit het westen,’ antwoordde mijnheer Funke. ‘Nog een dag of twee. Dan gaat hij liggen.’ Een warme stem.

Ze had hem nog nooit horen praten, maar had hem wel een keer bij vader in de smidse gezien, met tekeningen voor een balustrade van het bordes van Zulma’s huis. Er moest een leeuw in verwerkt worden met een roos in zijn muil. De leeuw was er gekomen en de bloem in zijn muil ook, en al begreep niemand wat het betekende, men vond het schoon, en goed gevonden en passend bij zo’n groot huis in de hoofdstraat. Vader was er weken mee bezig geweest en hij had zijn centen gehad, op tijd en stond, in schijven.

‘Ik hou er wel van,’ zei Elisabeth.

Hij keek haar aan en zweeg.

‘Ik hou van zo’n wind,’ ging ze verder. ‘Hij blaast gelijk het hoofd van een mens leeg.’

Hij kuchte even: 'Zit jouw hoofd dan zo vol?' Een strakke blik, maar niet onvriendelijk.

'Barstensvol,' zei ze.

'Jij leert zeker veel op school?' In zijn ogen las ze nieuwsgierigheid.

'Ik ga niet meer naar school...' ze aarzelde even, '... dus mijn hoofd zit vooral vol met de dingen die ik niet weet.'

Hij grinnikte. 'Dingen die je niet weet, zijn de mooiste. Er zit verlangen in verscholen.'

Ze begreep die woorden niet zo best maar ze kon er wel uit opmaken dat hij haar ernstig nam.

Donkere wolken. Het zou gaan regenen.

Samen liepen ze huiswaarts. Hij had een stevige pas waarvan zij het tempo probeerde te volgen met vrolijke huppel-sprongen die haar vlechten en haar jurk deden opwippen. Hij zweeg en zij vertelde. Ronduit. Over zuster Imelda, de ijzeren hand van de nonnenschool. Over bronstige hengsten die in de smidse niet stil wilden blijven staan. Over de scheur in de stof van moeders kerkstoel. Over de keien die ze verzamelde, van kinds af aan al, omdat ze stellig geloofde dat je verhalen van lang geleden kon horen als je ze tegen je oor hield. Maar je moest het wel geloven. Ze vertelde ook alles over de dag dat de zwaluw stierf, drie jaar geleden. Hoe godsjammerlijk dat wel was, omdat ze nu geen ontdekker kon worden, of uitvinder, of kunstenaar of zo. Ze zou nu nooit haar eigen naam kunnen geven aan iets. Aan een lied, een automobiel, een eiland, een viool, een toneelstuk. Om het even wat.

'Wil je dat dan?' vroeg hij.

'Wie niet,' antwoordde Elisabeth. 'Pas dan blijf je leven na je dood.'

Enkele losgekomen blonde haren wapperden dartel in haar blote hals.

‘Ik wil niet dat je zo lang wegblijft.’ Moeder wreef zenuwachtig met beide handen over de mouwen van haar gebloemde schort.

Moeders maken zorgen, dacht Elisabeth, ze hebben er geen.

‘Je beloofde me te helpen met het order van vrijdag.’ Ze ging bij het raam zitten en nam haar kantwerk. De bloemen, de druivenranken, de dieren, de vele sierlijke krullen, al dat minutieuze werk had haar ogen kapotgemaakt. Een bril drong zich op, maar dat wou ze niet toegeven.

De Kalfskop zou er vrijdag staan, in een mooi pak, over de keukentafel gebogen, uiterst zorgvuldig de werkstukken nakijkend op kleine foutjes met zijn geoefend oog voor gevallen steken en voor geld.

‘Ik help je alle dagen van de week, moeder. Mag ik dat kleine stukje zondag dan ook al niet meer hebben?’

‘Jij zal nooit content zijn, Elisabeth. Nooit.’ Haar bovenlip spande zich tot een fijn streepje. Haar ogen zochten iets in de duisternis achter het raam, een oud verdriet waarvan iemand zopas het stof geveegd heeft. Elisabeth keek naar haar tendere schouders, haar iets gekromde rug en de in elkaar gevouwen handen die op haar schoot lagen. De schoot waarin zij verwekt was. Ze zocht naar lijnen, trekken, glooiingen, huid, vlekken die haar verwant leken.

Vader, die alles gehoord had, mompelde iets over een kapotte kolenschap, en ging naar buiten.

‘Ik ben mijnheer Funke tegengekomen, moeder, meer niet.’

‘De vreemdeling?’

‘Ja mama, die...’ Elisabeth zuchtte.

De kwezels, die met hun giftige commentaren het dorpsleven voorzagen van kuise voetnoten, hadden het vaak over Funke. Zij vonden hem een welgemanierd mens. Dat was

het woord. Welgemanierd. Al kon niemand precies zeggen waarom. Hij had een sobere manier van begroeten, was eerder zwijgzaam en had donkere diepliggende ogen, waarmee hij eenieder die aan het woord was warm maar scherp kon aankijken zonder daarbij te indringend te zijn.

Hij was jaren geleden komen aanwaaien in het dorp. Zijn leeftijd was iedereen onbekend. Mijnheer Funke had het huis van de overleden Zulma gekocht. Notaris Bouttelgier, voor wie de akte verleden was, deed uiterst mysterieus over zijn precieze afkomst.

Mijnheer Funke werkte ook niet. Dat had even voor ontstemming gezorgd, maar hij had het verkommerde huis van Zulma – dat in de hoofdstraat stond – laten opkalefateren door een aantal werklieden uit het dorp zelf, en dat maakte veel goed. Er was zelfs een verdieping boven opgetrokken, zodat de gevel nu even hoog was als die van de notabelen.

Hij hield van lezen, fietsen, wandelen en hij was niet getrouwd. Ook daarover was in den beginne uiteraard wat consternatie, maar hij deed zelf zijn boodschappen en betaalde zijn rekeningen bij de oude Thérèse, de kruidenierster van het dorp, altijd contant.

‘Hij koopt een gezonde pot en ziet niet op een cent,’ zei Thérèse vaak.

Nee, er was geen twijfel, mijnheer Funke was een welgemanierd mens.

Toch bleef hij de vreemdeling.

Elisabeth zat op de rand van haar bed. Ze had voor de lieve vree de schorseneren nog gekuist. Haar handen kleefden, zaten vol met vlekken. Ze keek ernaar. Mijn leven staat stil, dacht ze. Sinds die dag. Ze kon zich de geur van het bureau moeiteloos herinneren: boenwas en gesteven rokken.

‘Je hebt hier een deftige opvoeding gehad, Elisabeth

Mazereel. Wij hebben je geleerd een vrome vrouw te zijn in alle omstandigheden.'

Zuster Imelda had haar gerimpelde handen over haar schoot gevouwen en keek vanonder de witte kap naar de muur, alsof ze dat wat ze wilde vertellen, liever aan het pleisterwerk prijs gaf.

'Je bent door God begiftigd met een groot verstand, meisje.'

Het klonk als iets uit de hel. Begiftigd zijn.

'Je hebt leren lezen en schrijven en ook in de wiskunde ben je sterk.'

'Het liefst van alles lees ik,' antwoordde Elisabeth.

De zuster gebarde dat ze moest zwijgen.

'Je hebt al de kans gehad om langer hier te blijven dan gebruikelijk is, maar weldra breekt de tijd aan om onze school te verlaten.'

'Ik weet het,' flapte Elisabeth eruit, 'ik ga naar de humaniora in het moederklooster.'

'Daar wil ik iets over zeggen.' De zuster keek haar nu wel nadrukkelijk in de ogen. 'Ik heb van mijnheer pastoor begrepen dat je moeder erop staat dat je niet verder studeert.'

Elisabeth voelde haar maag samentrekken. Ze probeerde te begrijpen wat ze net gehoord had. De woorden tolden door haar hoofd.

'U kan uw moeder onnoemelijk veel beter van dienst zijn door haar thuis te helpen bij het kantwerk.'

Ze keek onbegrijpend naar de zuster. Er kwam geen geluid uit haar keel. De hele kamer versmachtte haar. Het massieve kersenhouten bureau, het vaandel van de patroonheilige dat slap naar beneden aan zijn stok hing, de tot aan het plafond reikende boekenkast met missalen en bijbels, en vooral de stempel van de school die roerloos in de ijzeren houder hing.

De tranen sprongen in haar ogen. Die wilde ze echter niet

laten zien, niet daar. Ze duwde de stoel te bruusk achteruit waardoor die kantelde en met veel lawaai tegen het parket kletterde, en liep het bureau uit, de trappen af, zonder de treden echt te zien. Ze holde naar huis, naar haar vader. Hij zou haar begrijpen. Vader kende haar drang naar verder weg.

Ze had hem zo vaak uitbundig verteld over wat ze gezien had op haar zwerftochten door naburige gehuchten. De boten op de vaart, traag maar zeker glijdend naar andere wateren. De wieken van de molen die draaiden op winden uit verre streken en na iedere omwenteling weer naar beneden kwamen. De ganzen die bij het vlieden van de herfst in grote troepen naar gebieden vlogen waar niemand van hun dorp al van gehoord had. Vader had toen gelachen terwijl hij de vuren heet stookte, zijn ogen hadden geblonken. Hij zei nooit veel, toch niet met woorden.

Maar hij was er niet. De smidse was leeg. Toen hoorde ze de droge plof. Een zwaluw was tegen het raam gevlogen. Met het kleine lijf ertegenaan gesmakt. In volle vlucht, overtuigd van zijn kunnen. Zwaluwen hebben een onvoorspelbare vliegroute. Alsof ze voortdurend op andere gedachten komen. Met schuchtere passen ging ze kijken naar het angstige gekweel onder de forsythia. Voorzichtig raapte ze het diertje op. Het lag trillend in haar handpalm, bloed uit het opengesperde bekje, oogjes vol water, vleugel gebroken, het hartje broos kloppend. Ze suste het met eenvoudige woorden. Natuurlijk begreep het haar. Vogels en meisjes van twaalf zijn uit eenzelfde ziel gegoten. Ze ging op het houten bankje voor het huis zitten en bleef het vasthouden tot het niets meer deed.

Daarna wandelde ze met die bebloede dode vogel in haar handen naar de vaart tot bij de olm, haar boom, waaronder ze jaren geleden, tijdens een zware storm, tegen alle regels in, had geschuild. Niet eronder, erin. Hij was aangevreten

door ongedierte, je kon erin wegkruipen. De boom paste precies om haar heen als een oude mantel. Hij was omgeven door een verwilderd vlierbosje. Je kon er goed alleen zijn. Ze kwam er vaak. Ze begroef de dode vogel met haar blote handen en legde er grijze keien op. Toen kwamen de tranen, daar onder de oude olm, met een steen in haar hand.

Maar zwaluwen zijn bodes.

Vrijdagnamiddag. Ze had net een door haar vader herstelde zeis weggebracht. In de hoofdstraat werd een raam geopend. Mijnheer Funke stak zijn hoofd naar buiten en riep terwijl hij naar haar zwaaide.

‘Elisabeth, ik heb iets voor je!’

Haar hart begon sneller te kloppen. Ze huppelde de drie trappen van het bordes op en stond voor een grote eiken deur. De klopper was ook een leeuw, maar die hoefde ze niet te gebruiken want mijnheer Funke deed al open.

‘Kom binnen. Ik haal het even.’

Ze kwam in een gang waarop een aantal kamers uitkwamen en waarin een brede trap, bekleed met een groene loper, naar de eerste verdieping leidde. Een lichtkroon aan het plafond met melkwitte glazen lelies wierp een zwak schijnsel op schilderijen aan de muur. Mijnheer Funke stapte een van de kamers binnen en liet de deur openstaan. Een bibliotheek. Meer kon ze niet zien.

Fijntjes glimlachend kwam hij terug met een boek in de hand.

‘Het zal misschien een beetje moeilijk zijn, maar er staan vast interessante dingen voor je in.’ De huid van die fijne hand was bleek. Zijn nagels waren verzorgd. Even kruisten hun blikken elkaar en dan nam ze het aan. *Stenen en hun bestaan* stond in gouden letters gekalligrafeerd op een rode stoffen kaft.

‘Ik breng het morgen wel terug,’ zei ze haastig.

‘Dat hoeft niet. Ik heb het niet meteen nodig.’

Ze aarzelde, wist niet goed of ze nog iets zeggen moest. Hij droeg puntige zwarte schoenen. Die blonken zo erg dat de lelies erin weerspiegeld werden. Uiteindelijk draaide ze zich om en liep de deur uit.

‘Dank je wel,’ zei ze nog toen ze van de trappen sprong, in de hoop dat hij het gehoord had.

Op weg naar huis hield ze het boek onder haar jas tegen zich aangedrukt. Pas in haar slaapkamer haalde ze het weer tevoorschijn. Ze ging op haar knieën op bed zitten, legde het boek voor zich neer en sloeg dan voorzichtig de eerste bladzijde om. In hanenpoten maar toch duidelijk leesbaar stond er iets op geschreven. *Für den Liebsten*. Het raakte een haar onbekende snaar.

Het boek was te wetenschappelijk, maar er stonden wel erg mooie tekeningen in van rotsmassieven en doorsneden van gebergten. Achterin was een tabel afgedrukt waarin moeilijke namen stonden waarvan ze nog nooit had gehoord. Het vertelde iets over de hardheid van mineralen.

Het woord alleen al was een melodie. Mineralen. Hun hardheid. De ene kon krassen in de andere maar de andere niet in de ene. Helemaal bovenaan in de tabel stond talk. Zacht, haast kneedbaar. Dat was haar mineraal, vond ze. Zij stond bovenaan. Mijnheer Funke stond helemaal onderaan, fantaseerde ze verder, de hardste van alle bekende natuurlijke stoffen. Diamant. Kan enkel gekrast worden door zichzelf. Ze verstopte het boek in haar kamer onder een loszittende vloerplank.

De Kalfskop grinnikte. Hij deed zijn vest uit, hing het over de stoel en legde de patronen op tafel. Het was een order voor een gefortuneerde dame die onderleggers wilde voor het verlo-

vingsfeest van haar petekind. Onder zijn oksels tekenden zich grote zweetkringen af op zijn hemd. Zijn kale hoofd blonk.

‘t Mag wat meer zijn en wat moeilijker hè, nu ge twee ijverige en schone handen extra bij u in huis hebt.’ Hij keek naar Elisabeth met zijn varkensoogjes en wierp haar een vet-tige glimlach toe. Ze was naast de schouw blijven staan, op veilige afstand. De geur van zijn duur parfum, dat de kamer vulde, maakte haar onwel.

‘Ze maakt fijn werk, uw schone dochter, dat weet ge toch?’

‘De zusters hebben hun werk goed gedaan,’ zei moeder. Ze glimlachte schaa-pachtig.

Hij nam een zakdoek, depte zijn voorhoofd en snoof opzichtig door zijn neus.

‘Talent kunt ge ruiken,’ zei hij.

Vlak naast talent ligt geld, dacht Elisabeth. Ze bekeek vlug de ingewikkelde tekeningen op papier en knikte haast onzichtbaar naar haar moeder. Er hing een soort van samen-horigheid tussen hen beiden. Voor het eerst?

‘Ja,’ zei moeder tegen de Kalfskop. ‘We doen het.’

‘Twintig augustus moet het klaar zijn. Zonder pardon.’

‘Dat is weinig tijd, voor zo’n secuur werk,’ wierp moeder nog op.

‘Ge kunt laat doorwerken. Het is nog lang licht. En ik zal u dertig centiemen meer geven.’

‘Zo weinig,’ verzuchtte moeder.

‘Te nemen of te laten.’

‘Veertig centiemen meer,’ zei Elisabeth rustig. ‘Of anders neem je die patronen maar weer mee naar huis.’

Een korte stilte. De Kalfskop keek haar aan.

‘Ze durft, uw dochter.’ Hij ging vlak voor haar staan en liet zijn ogen rusten op haar borsten. ‘Maar ’t is goed. Omdat ze het zo schoon vraagt.’ Zijn knipoog was nog vuiler dan zijn glimlach.

Een week later stond ze, net voor ze naar de markt ging, weer voor zijn deur. De leeuwenkop klonk metalig hard. Ze wachtte een tijdje, keek om zich heen. Niemand op straat, maar wel de zekerheid dat ze vanachter enkele gordijnen beloerd werd. Op strategisch bij het raam geposteerde armstoelen zouden kwezelruggen zich strekken, zouden hun fijne tengels de sierlijke motieven op de vitrages wat beroeren zodat ze een onbelemmerd zicht hadden op wat daar gebeurde aan de overkant van de hoofdstraat, op het bordes van het huis van die welgemanierde man. Maar er gebeurde niets. De deur bleef dicht.

Elisabeth wandelde de hoofdstraat uit en draaide de hoek om. Daar kon je, als je het gammele bruggetje naast de brouwerij overstak, een kleine zandweg inlopen waarop de percelen van de hoofdstraat uitkwamen. De tuin van mijnheer Funke was ommuurd maar er was een klein poortje gemaakt in het metselwerk, waarlangs je met een rijwieltje of kruiwagen naar binnen kon. Ze aarzelde even toen ze de verroeste grendel opzij schoof. Dit hoorde niet. Maar haar nieuwsgierigheid won het van de rede en het fatsoen. Ze stapte naar binnen en belandde in een verzorgde tuin. Het gras was kort gemaaid, er stond een houten bank onder een okkernotenboom, die het zonlicht temperde boven een perk met hosta's en hortensia's. Wat verderop, meer naar de achtergevel, zag ze een keurig onderhouden moestuin. Vlak bij het huis was een wintertuin gebouwd, met glazen dak en glazen muren, gedragen door een roestbruine, met de hand gesmede constructie. Er stonden slechts enkele planten in. Vooral een oude fauteuil met blauwe fluwelen armleuningen en een schildersezeltje sprongen in het oog. Er lagen kwasten op een tafeltje naast potten olieverf. Een op een kader gespannen doek prijkte op de ezel. Ze liep naar de zijkant van de serre om het beter te kunnen bekijken. Het was een schets, meer niet. In potlood of in

houtschool. De basis van iets. Een begin. Maar het was overduidelijk. Ze herkende zichzelf. De zuiverheid waarmee hij haar in enkele eenvoudige lijnen had weergegeven, legde iets bloot van haar wat ze niet kende en wat haar een ongemakkelijk doch tegelijkertijd opwindend gevoel gaf. Vlug legde ze het boek op de tuinbank onder een omgekeerde zinken emmer. Dan liep ze weg van haar evenbeeld.

Het werd een warme zomer. Zo een die de mensen dwingt in de koelte van hun huizen te blijven en die de boeren op het land – want daar moet het werk toch voortgaan – laat zuchten en kreunen bij het aanaarden van de bieten en het hooien der beemden. Een zomer die zelfs laat in de avond – wanneer het buiten iets draaglijker geworden is – nog nazindert in het gesjirp van de krekels en in de heftige gesprekken in de cafés. Het was de zomer waarin Elisabeth dagelijks de smidse veegde, het onkruid in de moestuin wiede en uren naast haar moeder op een stoel zat met het kantkloskussen boven de benen. Zwijgzaam, vreugdeloos. De dingen waren nu eenmaal zoals ze waren.

En toch. Zondagnamiddag kon ze er eindelijk nog eens – haar vrije uren waren schaars geworden – op uit trekken. Haar moeder was met de buurvrouwen naar het lof.

Ze wandelde in gedachten verzonken, haast doelloos, tot bij haar boom. Ze kroop tussen de vlierstruiken en ging zitten. Toen zag ze het. De stapel stenen was niet meer dezelfde. Hij was hoger, breder, en vooral: bovenop lag een nieuwe laag met witte keien, die zij daar zeker niet op had gelegd. Ze hurkte bij de hoop stenen neer. Voorzichtig nam ze de bovenste weg, keek ernaar en legde hem opzij. Ze deed hetzelfde met de volgende, tot ze alle witte stenen op een apart hoopje verzameld had. Dan zag ze het kistje.

Ze keek om zich heen om zich ervan te vergewissen dat ze alleen was. Het kistje was versierd met mooi inleghout, vreemde symbolen in fijne motieven. Het klemde een beetje toen ze het opende. Er zat een boek in, in een lederen lap gewikkeld. *Hoogste bergen ter wereld*. Vooraan zat een briefje: *Voor Elisabeth. Misschien wekt dit jouw belangstelling. Oprechte groeten, E.F.* Ze bleef verdwaasd zitten.

Hoe kwam hij erbij dit hier te leggen? Hoe wist hij van deze plaats? Waarom deed hij dit? Hij was een oudere man, zij een jong meisje, vijftien lentes, nog niet eens een vrouw. Ze legde het boek naast zich neer, sloot het kistje, plaatste het terug boven op het vogelgraf en schikte de keien weer op hun plaats. Met het boek onder haar arm verliet ze het vlierbosje bij de zieke olm. Ze controleerde nog eens extra of het geheime paadje wel goed aan het zicht onttrokken was en of ze niet alsnog in de gaten gehouden werd door iemand. Maar de akkers waren leeg, aan de oevers van de vaart was geen levende ziel te bespeuren. Met vaste pas stapte ze naar huis. De zomer kreeg plots een andere kleur. De hitte woog minder zwaar.

II

Vader kwam die avond laat thuis. Hij was naar de repetitie geweest en zette zijn tuba naast de kapstok.

‘Ik ben mijn tabak vergeten,’ verzuchtte hij. ‘t Was god-verdomme nog een vers pak.’

‘Arthur, moet je daar nu voor vloeken?’ reageerde moeder.

‘Ik zal het wel even voor je halen,’ stelde Elisabeth voor.

‘t Zal in ’t Brouwershof zijn blijven liggen. Op de voorste tafel bij het raam, daar heb ik er nog een gedronken.’

‘Meer dan één, als je ’t mij vraagt,’ zei moeder.

‘Loop maar gauw, voor iemand anders het in zijn zakken steekt.’

‘Maar het is al aan het schemeren. Zou je haar wel laten gaan?’ vroeg moeder bezorgd.

‘Zo’n grote dochter. Dat kan toch geen kwaad?’ Hij zakte onderuit in zijn zetel en legde zijn voeten op de kolenbak.

‘Ik ben al weg,’ riep Elisabeth.

Enkele muzikanten van de fanfare stonden buiten en keken zorgelijk naar de openstaande deuren van de kroeg. Het ongedierte was zojuist aangekomen. De messentrekkers van de Centiemhoek.

Elisabeth kende die wijk, ver afgelegen van de dorpskern, tegen de bossen aan, bewoond door arbeiders en werklozen, bedelaars ook vaak of marchands van gestolen goederen. Ze woonden er in huizen van planken en leem, vuil en smerig. Het stonk er steeds naar urine en uitwerpselen. *De Centiem-*

boek noemde iedereen dit verzopen gehucht. De bewoners zag je niet vaak. Doorgaans bleven ze in hun eigen vuiligheid zitten. Op haar vele zwerftochten was ze er wel enkele keren gepasseerd. Je had er donkerbruine poelen, overwoekerd door eendenkroos waarin het krioelde van salamanders en stekelbaarsjes. Daar had ze een paar van de jongens leren kennen, tot grote ontzetting van haar moeder.

Elisabeth wrong zich naar binnen en stapte tot bij de tafel waar haar vader gezeten had. Het pak tabak lag precies waar hij gezegd had. Net toen ze het wilde wegnemen hoorde ze gefluit achter zich.

‘Hé Elisabeth, dat is lang geleden!’ riep Hendrik, de zoon van Schijntense Mie. Hij was de jongste van drie broers en een van die jongens met wie Elisabeth uren de vijver had afgespeurd op zoek naar salamanders met oranje buiken. Dat waren de schoonste, de koningen van de vijver, had hij ze genoemd. Ze hadden er gevonden en in een bokaal gezet die Elisabeth van thuis had meegebracht. Hij had haar geholpen toen een van haar schoenen in het riet was blijven steken en had zich daarbij helemaal smerig gemaakt; niet dat je zoveel méér verschil zag met daarvoor, maar toch. Daarna was hij, de bokaal recht voor zich uit dragend zodat het water en de diertjes er niet zouden uitklotsen, met haar mee naar haar huis gewandeld, waar hij vergast was geweest op een vernietigende blik van Elisabeths moeder.

Vorige zomer hadden ze een paar keer samen gespeeld maar daarna was ze hem uit het oog verloren want de jongen moest vanaf dan geregeld mee met zijn oudere broers naar de fabriek.

Hij was groot geworden. En niet onknap. Maar zijn hemd was smerig en zijn broek was veel te kort.

‘Wat een schoonheid, zeg,’ zei Tist grinnikend, een van Hendriks broers, met een slecht gerolde sigaret in de mondhoek.

‘En voorzien van alles wat een vrouwke nodig heeft.’ Hij kwam dichterbij en ging vlak voor Elisabeth staan. Hij stonk naar drank en braaksel, waarvan nog sporen op zijn gescheurde hemd te zien waren.

‘Zijn uw tetten al beroerd, schoon meiske?’ De as van zijn sigaret viel naar beneden en belandde tussen zijn borstharen.

‘Laat haar, Tist, zij is braaf en goed.’ Hendrik keek haar aan terwijl hij dit zei.

‘Sinds wanneer is braaf een reden om niet meer naar ’t vlees te kijken?’

‘Schone perziken spannen in die blouse.’ Dat was Omer, de lompste van de drie, die met zijn achterlijk en danig gebrekkige lijf naast zijn broers was komen postvatten. Hij haalde zijn handen uit zijn broekzakken en met zijn kromme vingers – hij leed aan kinderreuma – probeerde hij een van de borsten van Elisabeth aan te raken.

‘Laat mij gerust!’ riep ze.

‘Ja, laat haar gaan, ze heeft ons niets misdaan.’ Hendrik zette een stap naar voren.

‘Misdaan? Alsof wij ons daarmee bezighouden,’ zei Tist. ‘Hoe komt het dat gij ineens zo braaf zijt?’ Hij draaide zich om naar zijn broer. Hij was een kop groter en tweemaal zo breed. ‘Kent gij haar of zo?’

‘Nee, maar ik wil dat ge ze gerust laat.’

‘Ho, onzen Hendrik valt op schoon volk. Gij weet toch dat wij thuis alles delen.’ Den Tist greep Elisabeth bij haar arm en trok haar dicht naar zich toe. Ze voelde hoe haar boezem tegen zijn bevuilde borstkast geprangd werd en met zijn vrije hand tilde hij haar klee op.

‘Tist, laat dat!’

‘Wij delen alles Hendrik, dus ik...’

‘Dus ik denk dat je haar nu beter loslaat.’ Een kalme doch

krachtige stem klonk uit het niets. Elisabeth keek verbaasd om. Achter haar stond mijnheer Funke. Hij had een wandelstok vast met zilveren knop in de vorm van een uil, die hij dreigend voor zich uithield.

‘Je kunt maar beter vertrekken, jongeman. Ik neem haar mee naar huis.’ Het werd muisstil in de herberg. Tist liet Elisabeth los en stroopte zijn mouwen op. Maar Omer tikte hem op zijn schouder en wees naar veldwachter Daems die, wapenstok in de hand, net op dat moment binnenkwam. Tist stooft weg en Omer hinkelde hem met zijn kreupele knieën achterna. Alleen Hendrik bleef staan en bekeek aandachtig Elisabeth en mijnheer Funke. Dan draaide hij zich om en ging aan de andere kant van de tapkast staan.

‘Als u wil, wandel ik met u naar huis. Het staat u vrij.’

Elisabeth aarzelde en overwoog even op het aanbod in te gaan.

‘Nee, dank u. Ik ken de weg wel.’ Ze graaide de tabak van de tafel en wilde verdwijnen. Mijnheer Funke hield haar staande met zijn opgeheven wandelstok. De zilveren knop was helemaal omsloten door zijn zwarte handschoenen. Fijne, fluwelen handschoenen.

‘Is het een goed boek?’

‘Ja,’ fluisterde Elisabeth.

Hij is geweest, hij is niet geweest. Hij is geweest, hij is niet geweest. Een voor een trok ze de bloemblaadjes uit een langs de grachtkant geplukte madelief. Hij is geweest, hij is niet geweest.

Een week na het voorval in ’t Brouwershof had ze *Hoogste bergen ter wereld* helemaal uitgelezen en teruggebracht naar mijnheer Funke. Het was helemaal gegaan zoals de eerste keer, langs het achterpoortje, maar deze maal zonder schroom of aarzeling. Ze had niet meer het gevoel gehad dat

ze bij hem binnendrong. Ze had het spannend gevonden, dat wel.

Nu liep ze weer naar de vaart. Hij is geweest, hij is niet geweest, hij is geweest, hij is niet geweest. De olm hield vredig de wacht, al bijna honderd jaar. Ze hoefde maar te kijken naar de hoop stenen of ze wist het al. Hij was geweest! Hij was weer tussen de struiken door gekropen, met zijn mooie jas aan, zijn zwarte schoenen, glanzend in het zonlicht, en met zijn wandelstok met zilveren knop.

Ze griste het kistje vanonder de stenen en vond meteen het boek. Haar hart bonsde. Ze was een jong meisje, en ze zat op een gestolen moment onder een geheime boom. Wat was dit? In hemelsnaam, wat was dit? Ze begreep zichzelf niet meer.

Majoor Frans. Geen mooie rijkelijke kافت, geen gouden letters, geen tekeningen. Een beduimelde novelle, vlekken aan de buitenzijde, uitgegeven in Amsterdam. Weer zat er een briefje bij. *Lees en bedenk.* Het was een bevel. Eigenlijk niet vriendelijk. Toch deed het haar deugd. Ze zou het lezen. Absoluut. Voor hem. Binnen in haar jubelde er iets. Zij en mijnheer Funke voerden een gesprek in de schaduw, tussen zijn tuin en haar boom.

Een vrije middag. Elisabeths moeder was op de koffie bij tante Zoë en haar vader was naar de stad om nieuw werktuig te kopen. Hij was meegereden met het rijtuig van notaris Bouttelgier, die daar wekelijks moest zijn in het elitaire café Belle Vue, waar hij champagne dronk, pijpen rookte en geld verdiende met papierwerk, wat dan volgens Elisabeths vader weer absoluut niet kon gerekend worden onder de categorie arbeid, maar dat zei hij niet tegen de notaris zelf. Arthur Mazereel en notaris Bouttelgier waren geen zielsgenoten, maar de rit was niet lang, hooguit twintig minu-

ten, en de zwijgzaamheid van de smid en de door iedereen gekende spraakzaamheid van de notaris vulden elkaar perfect aan. Over de notaris en zijn vrouw gingen de vreemdste geruchten. Bertrand Bouttelgier was een kleine spichtige man, die getrouwd was met *une dame lunathique* die te veel porto dronk. De macht die de man buitenshuis had, moest hij inruilen voor een haast ironische onderdanigheid wanneer hij over de echtelijke drempel schreed. Ze beval hem de vreemdste dingen. Zo was het algemeen bekend dat hij vaak, op de meest onmogelijke momenten van de dag, naast haar aan de piano moest komen zitten om haar partituren om te slaan, terwijl zij romantische liederen kweelde. En daarna moest hij haar in zijn armen naar bed dragen. Zij droeg dan haar trouwkleed van lang geleden, waar ze nauwelijks nog in paste, en hij moest haar neerleggen, de witte voile omslaan en haar op het voorhoofd zoenen, meer niet. Hij moest dan zelfs de kamer weer verlaten. Wekelijks moest hij haar ook de overlijdensberichten uit de krant voorlezen. Ze lag dan op haar chaise longue, nipte van haar lievelingsdrank en gebod hem verschillende keren opnieuw te beginnen omdat hij de teksten niet pathetisch genoeg reciteerde. Het was hun meid die dit alles met graagte doorvertelde. Mevrouw de notaris had een gedetailleerd beeld van achtergebleven weduwes en weduwnaars die sterfgevallen onherroepelijk met zich meebrengen en een vage notie van de erfenissen – zij beschikte immers over de sleutel van haar man zijn bureau. Deze uitgebreide kennis en haar niet te stillen honger naar postiche romantiek zorgden ervoor dat zij altijd, in stilte of hardop, op zoek ging naar geschikte liaisons in de wereld om haar heen. Geregeld kreeg zij dan ook bezoek van radelozen met de vraag om haar licht te laten schijnen op de uitzichtloze donkerte van hun eenzaamheid. Met graagte gaf zij dan haar mening, tegen betaling uiteraard van een paar flessen porto.

Heel af en toe fungeerde ze echt als koppelaarster en bracht zij mensen samen.

Vader zou pas laat in de avond terugkeren, wanneer de notaris zijn financiële denkwerk had afgerond. Elisabeth had het huis voor zich alleen. Ze ging, nu het even kon, in de zon achter de schuur op een bank zitten om *Majoor Frans* te lezen. Ze vergat de tijd.

‘Gij hoort echt niets als ge met de neus in de boeken zit.’ Het was Hendrik.

‘Wat kom jij hier doen?’ Elisabeth klapte het boek dicht.

‘Verontschuldigen aanbieden.’

‘Je broer zou hier moeten staan,’ antwoordde zij terwijl ze hem met toegeknepen ogen aankeek. Hij zag er zo anders uit. Zijn blonde haren stonden wild omhoog en lichtten een beetje op door de zon. Niet meer dat kleine kereltje dat haar trots voorging met een salamander in zijn handen. Minder snaak, meer man.

‘Dat zal mijn broer nooit doen. Daarom doe ik het.’ Hij draaide met de punt van zijn schoen cirkels in het zand, tegen de klok in.

‘Dat is lief van je,’ zei Elisabeth. ‘Ben je enkel daarom tot hier gekomen?’

‘Vooral daarom.’

Het woord *vooral* viel haar op. Hij zei het aarzelend.

‘Heb je dorst?’

‘Dat gaat wel.’

‘Het is warm. Zal ik iets halen?’

‘Doe geen moeite.’

‘Water is geen moeite.’ Ze stond op van de bank, haalde in huis een stenen kom en liep ermee naar de pomp. Hij volgde haar. Ze pompte tot ze koel water had en reikte hem een volle kom aan.

'Bedankt,' zei hij.
'Kom even naast me zitten.'
Hij gehoorzaamde haar.
'Hoe gaat het met je?' Ze vervloekte zichzelf om de lulligheid van haar vraag.
'Goed,' antwoordde hij.
'Zit je nog vaak bij de putten?'
'Neen, ik werk.' Hij stak een sigaret op.
'Ik dacht het al.'
'Ik ben alle dagen vroeg weg 's morgens. Het is een heel eind tot aan de zagerij.' Hij blies de rook voor zich uit.
'Werk je daar?'
'Ja, zeven op zeven.'
'Vandaag niet dan?'
'Ik kreeg vrij van mijn baas om met mijn moeder naar de dokter te gaan. Ze hoest veel de laatste tijd. Bruine fluïmen.'
Hij trok nog eens flink aan zijn sigaret en zoog de rook met smaak naar binnen.
'Het komt toch goed met haar?'
'Ik denk het wel. Ze is nogal sterk.'
'Dat moet wel, met gasten zoals jullie.'
'We zijn de kwaadsten nog niet. Het is alleen Tist die zotte dingen doet. Hij zou beter wat minder drinken.'
'Hij heeft me wel bang gemaakt.' Ze keek hem aan. Ze zag de aders gezwollen op zijn hals liggen.
'Het zwijn was al twee dagen op de dool. Hij was stomdronken. Dan houdt hij zijn handen nooit thuis.'
'Vergeet het nu maar.'
'Ik ben razend op hem geweest.'
'Het is al lang vergeven. Ik heb er niet meer aan gedacht.'
'Hij wist het niet eens. Toen hij de middag nadien wakker werd, wist hij van niets meer.'
'Misschien maar beter zo. Dat scheelt hem een pak schaamte.'

Ze zwegen allebei even.

‘Wie is hij?’ vroeg hij na een tijdje. Er klonk weer een aarzeling in zijn stem.

‘Wie bedoel je?’

‘De man met de wandelstok. Die u geholpen heeft. Wie is hij?’

‘Mijnheer Funke.’ Nu aarzelde Elisabeth. Ze geneerde zich om zijn naam hardop uit te spreken.

‘Familie?’

‘Nee, gewoon mijnheer Funke. Hij woont hier in de hoofdstraat. In het huis van oude Zulma.’

‘Ha, die.’

‘Ja, ken je hem?’

‘Niet echt. Alleen van horen zeggen.’

‘Wat zeggen ze dan?’

‘Niets bijzonders. Ze zeggen zoveel.’ Hij gooide de peuk in een perk verdroogde uienstengels.

‘Hij is een welgemanierde man,’ zei Elisabeth meteen.

Hendrik ging er niet op in. ‘Mag ik nog eens langskomen?’

‘Natuurlijk. Maar ik heb niet altijd de tijd.’

‘De jaarmarkt komt eraan. Mag ik u komen halen?’ Nu keek hij recht in haar ogen.

‘Ik denk niet dat mijn moeder dat goed vindt.’

‘Anders vraag ik het haar wel.’

‘Doe dat zeker niet.’

‘Ik durf het wel.’

‘Dat zal wel, maar dat moet niet. We zullen wel zien. Ik regel wel iets.’

Hij glunderde.

‘Gij zijt mooi, Elisabeth. Mijn broer heeft gelijk.’ Hij zette de lege kom naast haar neer. Ze voelde hoe zijn arm even de hare raakte.

‘Tot binnen drie zondagen,’ zei hij nog en hij vertrok zonder om te kijken.

‘t Is goed dat ge meegaat,’ zei tante Zoë. ‘Ge helpt hard genoeg thuis en van tijd tot tijd moet ge u eens ferm amuseren.’

‘Zonder jou had ik niet mogen vertrekken.’

‘Ik weet het liefje. Ze is toch zo bang, uw moeder.’ Ze liepen arm in arm over de weg naar Roesbrugge. ‘Terwijl ze trots op u zou moeten zijn.’

‘Dat is ze wel.’

‘Ja, maar ze toont het niet.’

Op de jaarmarkt zag het zwart van het volk. Voor de kerk had men voor de gelegenheid een tent opgetrokken waaronder de plaatselijke muziekkapel de ziel uit de longen blies. Het was feest en de mensen waren vrolijk, ze zongen, ze dansten en ze lachten met of om elkaar. Straatventers prezen hun waren tot in de hemel, waarzeggers cirkelden rond jong geliefden, hun toekomst is simpel te voorspellen, en circusartiesten toonden hun kunsten. Er werd gejongleerd met ballen en ringen, gepirouetteerd dat je ervan duizelde, gedanst op koorden, gelopen op houten tonnen, gegooid met messen en gespuugd met vuur. Te midden van al dit gedruis kwamen tante Zoë en Elisabeth Médard tegen, een seizoensarbeider. Hij trakteerde hen op fruittaart met verse room en koffie.

‘Médard is altijd een zotte vogel geweest.’ Tante Zoë legde een derde stuk kriekentaart op haar bord.

‘Kennen jullie mekaar zo goed?’ vroeg Elisabeth.

‘Als de binnenkant van mijn korset.’ Ze knipoogde. Er zat een streepje kriekensap op haar kin.

‘Ge kunt hem anders rap losknopen gij, uw korset, als t nodig is!’ zei Médard schaterend vanaf de overkant van de

schraagtafel. Hij dronk van een fles wijn die hij had meegebracht van de Franse boer voor wie hij werkte.

Médard zat meer aan de andere kant van de grens dan dat hij in zijn geboortedorp sliep. Kerstmis, Pasen en de jaarmarkt waren de drie vaste afspraken die hij in zijn leven had om naar zijn geboortedorp weer te keren.

‘Ge moet niet alles geloven wat hij zegt, ’t is een fiere-fluiter.’

‘Wanneer fluit ge nog eens mee, Zoëetje?’ Hij sloeg met zijn handen op de tafel het ritme mee van de wals die het orkest had ingezet. ‘Leer dat schone nichtje van u eens over de vloer te zwieren. Gelijk gij een leermeesteres zijt.’

‘Kom meisje, ik word nog zot van zijn verzinsels.’

‘Niet alleen van mijn verzinsels,’ zei hij grijnzend. Tante Zoë keek hem schalks aan en nam Elisabeth mee naar het midden van de dansvloer.

‘Stond je vroeger zot van hem, tante?’ Ze moest niet roepen want ze hield haar hoofd vlak tegen het hare.

‘Goed zot, zeg maar.’

‘Nu nog?’

‘Sommige doffers kunnen niet op het nest blijven zitten, meisje.’

‘Dus je bent blij telkens hij terug thuis is?’

‘Ja, en ik ben ook blij als hij weer vertrekt. Dat brengt rust in het lijf.’

Ze dansten verder. Vrolijke cirkels op een volle dansvloer.

Ze merkte hem op tussen het volk. Hij was er zonder broers en duidelijk op zoek naar haar. Toen hun ogen elkaar kruisten, leek het wel of alle geluid rond Elisabeth wegviel. Ze zag wel hoe de venters rondom haar riepen, hoe het orkest speelde, hoe de massa zich klessebessend bewoog en hoe een klein jongetje vlak voor haar trapte en tierde omdat het

aan de hand meegesleurd werd door zijn kijkende moeder, maar ze hoorde het niet. Haar oren waren afgesloten voor dit tafereel dat krioelde en zinderde. Zij hoorde niets en keek alleen, en zag, en bleef zien, en voelde iets wat ze nog nooit eerder gevoeld had. Hij had een wit hemd aan met pofmouwen, een karmijnen gilet en daaronder een schone bruine ribfluwelen broek. Zijn schoenen waren gepoetst. Niets aan hem deed nog vermoeden dat hij uit de Centiemoek kwam. Zijn blonde haar wapperde in de wind, Elisabeth moest op slag denken aan een tekening die in het klooster hing waarop Mozes afgebeeld stond op een rotsblok. Onder aan die tekening, ter hoogte van Mozes' linkervoet, was een jongeman te zien, hoopvol kijkend naar de waarheid die op stenen tafelen stond gebeiteld. Ze voelde iets onbestemds in haar onderbuik. Wat verderop was tante Zoë alweer drukdoende met Médard.

'Ik heb u gevonden,' zei hij, toen hij voor haar stond. Het geluid kwam terug.

'Dag Hendrik,' zei ze. Meer niet. Ze zag hoe tante Zoë eerst iets in Médards oor fluisterde en toen naar hen toe kwam.

'Ik zie dat ge gezelschap hebt,' zei ze. 'Jullie weten de weg toch wel hier op de markt, niet?' Ze haakte haar arm in die van Médard. 'Mijn korset spant een beetje,' zei ze grinnikend. 'Ik zie jullie terug over een uur of twee? Kijk maar naar de kerktoeren, dan weet ge hoe laat het is.' Ze wilde weggaan maar boog zich eerst nog naar Elisabeth. 'Niet alleen naar de kerktoeren kijken. Daar komt nooit iets goeds van.'

Ze liep met Hendrik over de markt. Vlak naast hem. Zwendend. Zo leek het. Vertraagde beelden, uiterst gedetailleerd. Iemand kocht twee geiten voor veel te veel geld van een man met stoppelbaard. Drie kakelende vrouwen met een klein

parasolletje, dat tot niets nuttigs diende, maar dat ze bij zich droegen om zich te onderscheiden van de menigte in kleur en stijl en stand. Overvolle cafés, mensen buiten op de straat, de glazen in de hand, vol of halfvol. Een bedelaar die met een vreemd verwrongen been in een brede wollen broek in kleermakerszit zat, valselijk de indruk wekkend dat het geampu-teerd was. De kleuren van de tentjes, de schaduwen van de kerk, de vlaggen, de fijne sluierwolken die zich stilaan om de zon sloten. En het scherpst van al zag ze hem. Hij vertelde over dingen die haar zoet in de oren klonken.

Ze liepen voorbij een dikke vrouw met een felgekleurde sjaal op het hoofd die in een schaal met water keek en dan vertelde welke ziekten er in hun lijf zaten. Ze lachten om haar diagnose, want Hendriks bloed stroomde te snel en Elisabeth zou last krijgen van dikke voeten en vocht in de onderbenen. Ze lachten en doolden verder langs houtsnijders, schaapscheerders en barbiers, ja, voor de gelegenheid zelfs nog barbiers die ter plekke puisten opensneden en wratten uitlepelden met instrumenten die ze eerst in brandende kaarsen hielden. Tientallen mensen dromden samen om er iets van op te vangen, maar dat vond zij niet erg want ze leunde nu met haar rug tegen zijn borstkas. Ze kon zijn scheerzeep ruiken. Ze voelde zijn hand die zich in haar zijde legde. En daar bleef liggen. Roerloos. Maar warm.

Ze moest denken aan mijnheer Funke. Hij zou het toch wel begrijpen, mijnheer Funke? Hij zou hiermee toch instemmen? Haar rug tegen die stoere borstkas. Hij zou toch wel een boek bezitten waarin dat ene zintuig beschreven stond? Dat zintuig zonder naam dat in lijven kruipt en zijn eigen zin doet. Ze liet de hand liggen waar ze was en duwde haar twijfel omtrent mijnheer Funke en zijn boeken ver weg.

De avond viel. Ze vergaten de kerk, het uur en haar tante. Hendrik praatte enthousiast. Ze merkte dat hij zijn uiterste best deed om vuile woorden en vloeken achterwege te laten. Aan een kraam met fijne stoffen kocht hij een bordeaux-rood zijden sjaaltje. Ze weigerde eerst. Zoiets kon ze niet aannemen. Hij moest zijn geld voor betere dingen gebruiken. Maar hij zette zijn voetzool midden in haar hart, door zonder aarzelen te antwoorden dat hij niets of niemand kon bedenken, in heel de godverdomse wereld niet, aan wie hij zijn geld beter kon besteden. Ze bleef staan met haar armen afhankelijk langs haar heupen, hield het hoofd wat schuin omhoog en keek in zijn ogen, zijn warme blauwe ogen, terwijl hij met zijn handen, ruw en gebarsten van het harde werk in de fabriek, het sjaaltje om haar hals knoopte. Het licht van de ondergaande zon viel onweerstaanbaar schoon op hen neer. Haar ranke fijne hals, open en bloot, weerloos. Was hij echt een beest geweest, een messentrekker uit de Centiemhoek, zoals men dat zo graag vertelde, dan had hij daar, op dat eigenste moment, zijn scherpe tanden in haar bleke vlees gezet en haar verslonden. Dan had hij haar vastgegrepen met zijn klauwen, haar naar zich toe getrokken en haar met bruuwt geweld en gegrom genuttigd. Maar hij deed niets van dat alles. Hij knoopte zacht het sjaaltje, schikte het netjes op haar blouse en reikte haar zijn arm.

Zo gingen ze terug naar huis. Zij liep naast hem, en hij naast haar, de armen in elkaar gehaakt. De schemering omhulde hen. Ergens halverwege bleven ze stil tegen elkaar staan. Zijn woorden waren op. Haar huid broeide. Hun handen zwierven. Alleen nog de krekels waren hoorbaar.

'Het is een schande, een regelrechte schande. Iedereen heeft jullie gezien. Heb je ooit al eens nagedacht over welke gevareren er schuilen in de poten van zo'n vuil volk. Dat niet anders

doet dan zuipen en vechten. Het zijn brassers die niets of niemand ontzien en geen geweten hebben. Die hoeren en hoeren en goddeloos door het leven zwalpen. En jij, uitgerekend jij, mijn kleine Elisabeth, mijn enige dochter, jij wil je daar aan verbranden. Ben je dan niet wijs genoeg? Heb je dan niet genoeg horen vertellen over dat geboefte? Hoe is dat in Gods Heren naam toch mogelijk? Dat jij de wil, de wens, de uitdrukkelijke wens van je eigenste moeder naast je neerlegt en je inlaat met dat stuk uitschot. Zorg maar dat je hem nooit meer ontmoet of je komt het erf niet meer af.' Moeder gooide ziedend de deur van Elisabeths kamer dicht en bonkte de trap af, waarna ze nog iets tegen vader snauwde.

Om half twaalf's avonds had Hendrik haar thuis gebracht en gepoogd goedenavond te zeggen tegen de vrouw in zwarte rokken die had opengedaan en nog voor ze op de drempel waren geroepen had: 'Met uw poten van mijn dochter en zorg dat ik u hier nooit meer zie.' Ze had Elisabeth naar binnen getrokken en verder geraasd: 'En jij naar boven. Hier zal je niet goed van zijn. En tante Zoë ook niet. Ze had u nooit alleen mogen laten.'

Elisabeth zat met opgetrokken knieën op haar bed en had de sprei om zich heen geslagen. Daaronder liet ze het sjaaltje over haar handen glijden. De zachtheid ervan verdween. Hier thuis was het allemaal zo ver weg. Ver weg de mooie verhalen die hij haar verteld had over een grote boot, de *Belgenland*, die naar Amerika voer, een land waar hij zelf ooit naartoe wilde als hij genoeg geld bij elkaar had gespaard. Dat zou hij ooit doen, vertrekken, zonder dat iemand het wist. Behalve zij dan. Maar zij kon toch zwijgen? Natuurlijk kon ze dat. Ze wilde niet liever dan zwijgen en weten. Weten waar Amerika lag. Wat er te zien was. Hoe de mensen er spraken. Hoe lang de reis duurde. Wanneer hij dacht te gaan. Dat had ze allemaal willen weten en hij had haar meegenomen in de wirwar

van al die vragen en had zo goed mogelijk geantwoord. En dan uiteindelijk de belofte dat ze mee mocht, als ze dat wilde.

Zij had als een kleine zwaluw rond zijn verhaal gecirkeld. Nu was het allemaal oneerlijk ver weg.

Met de herfst kwam de regen, die het stof wegspoelde en tegelijk ook de verhitte gemoederen. Het huisarrest van Elisabeth brokkelde langzamerhand af zodat zij na verloop van tijd weer boodschappen mocht doen, die zij zo uitstippelde dat ze probleemloos kon pendelen tussen de olm en de tuin van mijnheer Funke. De onderbreking van die enkele weken had hun gesprek niet verstoord.

Weer gingen de boeken over en weer. Steeds prikkelde hij haar met een aantal niet altijd even duidelijke zinnen, die hij op een kaart schreef en in de boeken stak. Meestal zat er een opdracht in verscholen, die ze niet meteen begreep, maar die wel duidelijk werd naarmate ze de manuscripten las. *Vind het in de hoofdstraat. Bezoek je tante. Proef het zelf eens. Bid en bedenk.* Dit waren slechts enkele van de slagzinnen die hij dan schreef, waar zij zich in het begin suf over piekerde, maar die zij volkomen begreep als ze de boeken gelezen had. Want wanneer ze trouw deed wat hij haar beval, ontdekte ze meer en meer hoe de mensen rondom haar in elkaar waren gedraaid. Hoe de soms duistere kronkels van hun gedachten liepen en daardoor hun daden stuurden. Ze ontdekte wie er nog woonde in dat gezette lijf van haar tante Zoë en wat die eigenlijk echt probeerde te zeggen wanneer de woorden uit haar mond klaterden. Ze snapte plots waarom de gevel van mijnheer de burgemeester zó wit gekalkt was dat het zonlicht zichzelf haast pijn deed. Ze begreep ook de kwezels en kreeg medelijden met hun vastgeschroefde geweten. Ze was mijnheer Funke dankbaar. Leeg hoofd. Vol hoofd. Hij kende haar.

Maar ze voelde ook de hartenklop voor de jongeman die

haar op de kermis zacht tegen zich aan had getrokken en zijn hand in haar leest had gelegd. Er was die sluimerende hunkering, die af en toe, op de meest onverhoedse momenten, de kop opstak. Wanneer ze zich in de achterkeuken waste aan de wastobbe en daarbij haar benen inzepte tot hoog aan de dijen. Of wanneer ze 's nachts wakker werd en het maanlicht een blauwe glans legde op de fijne donshaartjes van haar arm.

Maar hoe vaak ook Elisabeth nu weer naar buiten kwam, hoeveel ze ook rondkeek en hoopte, ze zag Hendrik niet meer. Ze kwam niets meer van hem te weten. Maanden lang. Tot op de dag dat de spreuwen onrustig door de lucht zwermden en zich niet durfden neer te zetten op de takken van de canadabomen.